

DALMAR: Taariikh Nololeedkii Ibraahin Ismaaciil *Uurcad* (Q. 4aad)

CUTUBKA 4^{aad}

Dhallinyaranimadii iyo Caraabiya (1914 – 1918)

Markii aan Mukalla imid, ayaan neefkaygii ku iibiyay laba **qarshi**. Rubiyad waxaan isaga baxshay nooligii, midna waxaan ku biirshay qaaraan la isaga ururinayay neef intii la soo socday doonta ku bakhtiyay. Rubiyad kale waxaan kala baxay maro xardhan, laba yaardi ah oo aan hooyaday u sii dhiibay. Wuxuu ayaan isna u cid diray walaakay oo u faray in uu neef kale oo arigaygii ka mid ah hooyaday siiyo si ay Laas Qoray ula tagto, taa se ma uu yeelin. Lacagtii intii ka hartay Mukalla ayaan beryo isaga dhacshay. Dabadeed waxaan isku debberi jiray shaqooyin yaryar, sida xammaaliga dhagaxa, qoryaha, iwm.

Marka timirtu bislaato waxa aan Soomali badan u raaci jiray Dzool, meel ku taal waadiga **Xajar** ee timirtu aadka uga baxdo. Dhammaan Soomaalida caydha ah ee degmadu halkaa ayay sanadkii mar u qaraab tagaan si ay u soo urursadaan miraha timirta ee daata. Timirtaa ayay sii iibshaan ama isla meeshaba uga beddeshaan alaaboo kale, maadaama ay meesha joogaan dad keena qaxwe, kalluun, bariis iyo shaah. Haddii aan iraahdo timirta qubata kaliyaayaanuu urursan jirnay daacad uma warramin [xirfado aan la mahadin oo kale ayaa jiray!]. Wuxuu aannu ku dhaqaaqi jirnay marka ugu horraysa ee aan Dzool tagnaa, waxa ay ahayd dhisidda buulal yaryar oo caleenta timirta ka dhisan oo midkiiba aannu dhowr ku galno. Wax yar dabadeed ayaa qandho i soo ridatay oo aan beryo badan buulkaygii kuududay. Intii aan Dzool joogay waxaa wax lala yaabo igu ahayd in aan la kulmo **Cabdiraxmaan**, ina hooyahaygii iga yaraa. Wuxuu la soeday safarlay Carab ah oo **Mayfaca** [Wadi Meifa'a] uu shaqaale ka ahaa ka timid. I raac aniga ayaan ku iri laakiin waa uu booyay, markaa ayaan iska daayay. Timirtaydii Dzool markii qiime aad u hoseeya la ii dhaafi waayay ayaan ku rartay safarlay badawi ah oo Mukalla u socota inta lacag siiyay, halkaa oo aan doonayay in aan dukaanlayda tafaariiq uga iibsho.

Mukalla waxa aannu ku soo wada noqonnay saaxiib cusub oo aan Dzool isku soo barannay. Reer Xaaji ayuu isna ahaa. Labadayadii iyo dhowr kale ayaan guri ku wada kiraysannay. Hase ahaatee, aniga iyo saaxiibkay isla markiiba waxaan la soo dhacnay xummaddii. Cid isku kaaya hawshay ma jirin, marka laga reebo islaan aan waxba haysan oo iyanaa reer Xaaji ahayd. Iyada iyo laba wiil oo ay dhashay ayaa guriga wax ka deggenaa. Sidii hooyadayo oo kale ayay noo dhaqaalaysay oo wixii cunno ay soo heshaba noo keeni jirtay. Nasiib darro, saaxiibkay wax yar ka dib ayuu xijaabtay, aniguna xaalad naf-ka-dhawr ah ayaan gaaray oo aanay cidina islahayn waa uu ka kacayaa. Markii aan bogsaday timirtaydii oo dhan waxba laga ma arag. Sida Soomaalidayda kale ayaan doonay wax aan ku noolaado, markii aan wax shaqo ah waayayna waxay iga gayn wayday in xeelado aan wanaagsanayn aan wax ku raadsho. Da'da aan joogay darteed ayaan xatooyo kaga xishooday. Laakiin marka gaajadu igu qasabto kama gabban jirin in aan dekedda dooni ugu dhaco si aan uga ilaalaysto wax uun dagan; sida digsi wayn oo aan iibsado iwm, ama dekedda ayaan warwareegnaa aniga iyo gaan ila socdaa si aan

u haabto xabbad kalluun wayn ah ama jawaan bariis ah oo ragga tujaarta ahi aanay tebayn ba. Marnaba qof cayr ah wax kama xadi jirin.

Sidaa sidii ay u ahayd ayaa maalin aniga iyo saaxiibkay nala ku qabtay. Annaga oo meel dheer uga jeedna ayaa gurigaygii waxaa galay booliis oo laga soo saaray jawaan haruur ah oo la la'aa. In kasta oo saaxiibkay rabay in uu guriga ku noqdo aniga waxaa ii soo baxay in aan carar la ii dhaamin.

Waxaan goostay in aan **Bi'r Cali** aado. Laakiin intii aanan halkaa gaarin, ayaa waxaa igu soo dhacay walaalkaygii Meifa'a ku noolaa ee Cabdiraxmaan ahaa. Markii aan meelaha warwarsaday, waxaa la igu duway halkii laga helayay. Marakan walaalkay aad ayuu ugu farxay in uu i arko. Wuxuu xoolaha u raacayay reer iska danyar ah oo wiilkooda oo kale ka dhigtay. Si fiican ayaa ay ii martisooreen, dhowr beri oo kalena walaalkay ayaan la sii joogay. Laakiin daniba na kala wadday. Isna meel iima hayn aniguna meel aan geeyo ma aqoon. Meelaha agagaarkiisa ah ayaan isku deyay in aan shaqo ka doondoonto, waxba se waa ka waayay. Sidaa ayaan ku nabadgelyeeyay oo jihadii galbeed u sii socday. Bil iyo meelaha markii aanan wali wax shaqo ah hayn, ayaan goostay in aan Mukalla isaga soo noqdo.

Markii aan Mukalla imid ayaan dhaar ka maray in aan mar dambe wax xado. Saaxiibkay ayaa markii dambe iila tegay qasriga **Qaalib Qa'aiti** [?] suldaanka Mukalla, iyo walaalkii oo isna derejo sare ka hayay saldanada **Haydrabad**. Hindigaa ayaa i shaqaaleeyay oo maalintiiba 6d. (sixpence) oo aniga lacag fiican ii ahayd ii qoray. Markii hore waxa uu iga shaqo siiyay beerta qasriga, dabadeedna wuxuu ii beddelay in aan qasriga walaalki nadiifiyo oo uu si buuxda iigu aamminay. Markii taasi dhammaatay ayuu haddana iga shaqaalaysiiyay waddo uu Suldaanku ka dhisayay inta u dhexaysa Mukalla iyo meel kale oo aan hadda magaceedii illoobay.

Maalin maalmaha ka mid ahayd, ayaa waxa aan halkaa goobjoog u ahaa dhacdo naxdin leh oo aad iiga argagaxisay. Oday Carab ah oo dhowaan Bariga Africa ka soo laabtay, ayaa qaaddiga Mukalla ku helay in uu dilay wiil uu korshay, asaga oo uga dan lahaa in uu xoolihiisa dhaco. Si toos ah ayuu u qirtay dambigiisi. Wuxuu adeegsaday dhowr Afrikaan mar dhow dalka soo galay ahaa, laakiin wuxuu ku adkaystay in aanu magacyadoodii garanayn. Xaaskiisi ayaa iyana ku markhaati furtay oo sheegtay in uu hadda ka hor dhowr saaxiibbadi ahaana sidaa oo kale u dilay. Dil ayuu qaaddigii ku xukumay. Dabadeedna si aan isku daah lahayn ayaan dambilihi oo laba-dible u xiran magaaladii inta laga saaray la dul geeyay qabrigii ninkii gacantiisa ku baxay. Dadkii soo xoomay ayaan iska raacay oo gidaar dheer u baxay si aan u eego sida wax u dhacayaan. Markii qabrigii la dul joojay, ayaa lagu yiri "war ashahaadada qiro." Wuxuu si dhiirranaan leh ugu jawaabay "waxa aan oranayo ha isku mashquulin e shaqadaada qabso!" inta si qumman oo deggan isu taagay. Qisaasihi ayaa isla markiiba toorri rubadda ugu shubay. Isla markiiba nafta ayaa ka haadday. Qaar dadkii daawanayay ka mid ahaa inta argagaxii ka batay ayay hunqaaco soo rogeen.

Wax yar dabadeed, ayaan la kulmay badmaren aan isku reer ahayn oo aan qof ahaan u aqiiin. Markaa ayuu Mukalla ku soo xirtay. Waxaan wayddiistay in aan raaco oo aan doonayo in aan

anna badmaren noqdo. Wuxuu iigu jawaabay “wax yar koro. Doonidayadu timir ay **Basra** ka keentay ayay Cadan oo ay u waddo ku soo rogaysaa. Marka aan soo laabanno ayaannu ku qaadynnaa adna.” Nin xooggan ayuu ahaa oo ninka doonida leh oo Carab reer **Landza** (magaalo xeebta **Beershiya** ku taal) ahaa uu qaddariyo. Ninkii tolkay ahaa ballantii waa ka soo baxay, sidaa ayaana Mukalla uga shiraacday.

Aniga ma aha e saddex kale oo Soomali ah, ayaan nala saarnaa doonida. Nin Yemeni ah iyo aniga kaliya ayaa rakaab ka ahaa. Wuxaan ku xirannay **Sayxuut** (carri **Meheri**) oo aannu ka sii rarnay shixnad yar oo **siifad**¹ ah. Dhawr beri ka dib waxaan dhex shiraacanaynnay cimilo aad u wacan, ka hor intii aannu naakhuudihii la soo boodin “war shiraaca dejiyaay!” Qof walbaa degdeg ayuu u hawlgalay. Laakiin intii aan shaqadii la dhammayn, ayaan dabayl darani na nagu dhufatay si kedis ah. Daqiqado yar uun ka hor haddii ay nagu dhufan lahayd xaqiiqo waa qallibmi lahayn. Dhawr maalmood ayay dabayshii dhacaysay, mawjado waawaynna ay doonidii gurada kaga dhacayeen. Mararka qaarkood cir iyo dhul, ayaan inta is qabsada aadan kala garan karayn. Ninkii Yemeniga ahaa waa iska baroortay oo cabaaday oo xataa doonta in laga tuuro uu jeclaystay. Aniga kaliya ayuu se ii sheegtay cabsida wadnaha goysay. Dhawr beri ka dib, markii dabaylihii degeen, ayaannu is aragnay annaga oo meel **Masqad**² ku aaddan sabbaynaynna. Shiraacii ayaan u taagnay, laakiin lagu ma sii naalloon oo mar kale ayay dabaylihii soo rogaalceliyeen. Marakan labaatan beri ka dib shiraac looma taagin. Mar walba oo aannu isku daynno in aannu xataa shiraac yar taagnaba dabaysha, ayaan fayraqyo u kala jeexda. Markii dambe ayaan raggii oo dhammi tabar dhigay oo u maaro waayay. Markaa ka dib ayaannu gaarnay halka **Makraan** la yiraahdo oo inta dabadeed xeebta sii raacnay sidaa Landza ku tagney.

Markii aannu xirannay, ayaan dhammaantayo degannay oo baxridii cunnadoodiina la soo degeen. Ninka doonida lahaa oo halkaa degganaa, ayaan guri uu lahaa waxa uu qowlad ka siiyay Soomaalida halkaa doomihisu keenaan. Marka halkaa ayaan ugu tagnay dhawr dadkayaga ah oo aan weheshanno, maxaa yeelay doonidu muddo yay meesha sii joogaysay. Soomaalida gurigaa degannayd kharashka cunnada waa isku darsan jireen, aniguna in aan u kariyo oo aan waxba kale la ii raacan ayaan qalqaalsaday. Halkan mar kale ayaan ku xanuunsaday, markii aan ka soo bogsanayana ina adeerkaygii Mukalla iga soo kaxeeyay, ayaan isna xanuun la soo dhacay. Halkii ayaan ku baxnaaniyay, laakiin markii aan arkay in uu il daranyahay, ayaan is iri ka kici maayo. Kuwo kale ayaan iyaguna la soo dhacay xummaadii. Midkood sanka ayuu dhiig ka sii daayay oo inta maalin oo dhan dhiigbaxayay sidaa ku geeriyyoday, annaguna ma aannaan garanayn sida dhiigbaxa loo joojiyo. Intii kale mar dambe waa iska bogsoodeen.

Doonidayadii wali uma diyaar ahayn in ay furato. Iyada oo sidaa lagu jiro ayaan nin Carab ahi noo soo bandhigay haddii aannu doonaynno in aan doonidiisa u raacno **Dooxa**, carriga **Qatar** ee ku yaal dhanka kale ee **Gacanka Beershiya**. Shan naga mid ahayd oo aan anigu ugu yaraa ayaan aqbashay. Waxa uu noo ballanqaaday shan rubiyadood midkiiba iyo cunnadayada,

¹ Xaydha libaaxbadeedka iyo kalluummo kale. Waxyaalaha loo adeegsado waxaa ka mid ah doonyaha oo marka

² Cummaan. –Boodhari

waxaan uu noo sheegay in aan safar gaaban gelaynno. Lacagtii ayaan ka qaadannay oo baxnay. Markii aannu Dooxa oo uu degganaa nimid ayuu nagu yiri lacagtaydii ayaan idin ka doonayaan in aad ii soo celisaan. Si kasta oo aan ula doodnay wax xal ah lagu gaari waa. Intii aannaan Landza ka soon bixin ayaan lacagtii oo dhammi nagu baxday. Haddaba, maadaama aannaan awoodin in aan lacagtiisii u celinno ayuu nagu yiri “waa hagaag, haddaba **addoonsi** ayaan idin haysanayaa.” Markaa ayaan dareennay in aan debin ku dhacnay. Dooxa waxa ay ahayd goob addoonsi, dadkana harka cad ayaan xataa magaalada dhexdeeda laga qabsanayay. Talo ayaan nagu caddaatay. Waxa aannu ku baxsannay oo nasiib ku lahayn Soomaali kale oo dooni kale oo meesha timid la shaqaynaysay ayaan tolla’aydayadii gaadhay. Naakhuudahoodii ayay ku boorriyeen in uu noo gurmado. Naakhuudahaay ayaan ninkii na haystay la hadlay oo inta lacagtiisii siiyay naga soo furtay oo dib Landza noogu celiyay.

Markii ay ahayd in doonidii ay Basra u shiraacato oo timir kale ka soo qaaddo, ayuu naakhuudihii ii diiday in aan raaco. Wuxuu daliilsaday in aan ka yarahay da'dii aan baxri ku noqon lahaa. Hase ahaatee, naakhuude dooni yar watay oo shaqaale raadinaya, ayaa yimid oo aniga iyo laba kale oo Soomaali aannu isku fil ahayn ahaa na yeelay. Midkiiba waxa uu siiyay toban rubiyadood. Ina adeerkay ayaa markii uu arrinkaa maqlay iga dalbaday in aan lacagta u dhiibbo, maxaa yeelay toban rubiyadood ayuu iga siiyay naakhuudihiiisa markii ay Mukalla iga soo qaadeen. Hase ahaatee, horta dhar ayaan ka iibsaday, intii soo hartay oo todoba ama siddeed rubiyadood ahaydna isaga ayaan siiyay.

Basra ayaannu u shiraacannay. Markii aannu **Caashaar** [dekedda Basra] ku xirannay ayaan degtay si aan u soo xuuraamo bal in aan meesha shaqo ka heli karo iyo in kale. Hase ahaatee, habeenkii, ayaan doontaydii isaga soo laabtay oo subixii dambe haddana ku laabtay. Markan dambe dib uguma soo laaban doonidii aan la socday. Naakhuudihii, ayaan iga daba yimid oo igu yiri waa in aan safarka dhammaystaa, laakiin taa igu kari waa.

Xilligaasi waa **1915kii**. Markii aan dekeddii galay, ayaan helay shaqo waardiye ah oo rubiyad la igu siinayo habeen walba. Shaqadaa ayaan xoogaa lacag ah ka urursaday.

Dabadeed ayaa la ii sheegay in minawaar [markab dagaal] **Ingiriis** leeyayhay oo shaqaale Soomaaliyeed doonayay uu taaganyahay **Abaadaan**³, haddii aan aadana aanan shaqo ka waayi doonin. Dhowr naga mid ahaa ayaan halkii dooni ku tegnay, dhammaantayana waa nala shaqaalaysiiyay. Minawaarka magaciisa **Alert** [**HMS Alert**] ayaa la oran jiray. Sanad iyo afar bilood ayaan saarnaa oo indhahayga ku soo arkay argagxa uu leeyahay dagaalka ilbaxdu⁴. Wixii ugu horreeyay ee dagaalkaa aan kaga war helo waxa uu ahaa markab-uumi yar oo inta wabiga hore u raaca isaga oo shawladihiisa rasaas shabaq lagaga dhigay soo noqon jiray. Abadan waxa ay lahayd ceelal shidaal iyo warshado dhawr mar dab qabsaday intii aan joognay. Mar Kaalinka ^{1^{aad}} oo markabkayaga ilaa boqol yaardi u jiray ayuu dab qabsaday. Wuxaan halkaa uga jeednay shaqaalihii Hindida ahaa ee shidaalka ka shaqaynayay oo aad mooddo qanaadiiil shidan. Iyaga oo nool ayaa dab ka holcayay, markaa ayay badda iku tuureen oo in badani ku hafatay. Intuba inta ka dhakhso lahayd markii wabigii oo dhan dab ka

³ **Iiraan.** Waxaa halkaa ku yaal goob batroolka lagu sifeeyo oo aad u wayn. –Boodhari

⁴ Dagaalkii Koowaad ee Adduunka 1914-18. —Boodhari

holcay, dabadeedna uu dabkii isaga gudbay waxii aagga ka dhowaa oo dhan. Sidaa ayuu markab dhan oo webiga marayay ku gubtay. Hirka ayaa isna inta soo faafo xaggayaga dabka u soo balfinayay. Minawaarkayagii dekadda ayuu ku xiranyahay isaga oo saanad qaraxdaa ku rarantahay, haddii shaqaaqadu na soo gaadhana sidaa ayuu ku qarxayaa. Markii aragaxii naga batay ayaannu is niri xagga xeebta u carara, laakiin Ingiriiskii ayaa ciidamadiisii badda soo dhoobay. Waxay ku gooddiyeen in qofkii markabka ka soo degta ay toogan doonaan. Baxridii ayaa markaa markabkii baroosinka u furay matoorkiina uumiga ayaa loo shiday. Sidaa ayaannu kaga baxsannay wax yar ka hor intii aanu ololkii soo gaarin isla bartii aan ka furannay. Markii aannu khatartii ka durugnay, ayaa qaarkayo Soomaali iyo Ingiriis isugu jiray na la ku amray in aannu inta huuriyo fuulno oo tuubbooyin qaadanno wax ka daminno markabkii kale ee dabku qabsaday oo ilaa markii uu saarnaa naakhuudihii oo ahaa qofkii ugu dambeeyay, si uu kaalinka uga fogeeyo. Naakhuudaha isaga huuri ayaannu ku qaadnay oo [HMS] Alert ayaannu soo fuushinnay. Markii ugu dambayntii dabkii la wada damiyay ayaannu kaalinkayagii ku laabannay.

Dhawr bilood dabadood, ayaa markabkayagii u ambabaxay **Muhammera** [Muxammarah]. Halkaa ayuu bil joogay dabadeedna **Caashaar** ayuu aaday. Halkaa ayaannu ku aragnay dhawr mayd oo biyaha webiga dul sabbaynaya. Waxaa na loo sheegay in raggaa lagu laayay dagaal webiga xaggiisa sare ka socday. Halkii annaga oo joogna, ayaa waxaa soo xirtay markab kale oo Soomaali ka buuxdo. Raggaa ayaa wehel noo noqday oo aan la baashaalnay. Wax yar dabadeed, ayaa saranjigayagii oo nin wanaagsan ahaa naga haray oo lagu soo beddelay mid kale oo naxariis darnaa. Aad ayuu ii ciqaabi jiray ilaa markii dambe inta u adkaysan waayay aan **gaannerigii** uga dacwooday. Markaa ayaa inta arxanlaawihii la iga beddelay waxaa la iga dhigay **dhambaalside**. Firimbi dheer ayaan wadan jiray oo baxrida u yeerin jiray marka loo baahdo. Sidaa oo kale ayaan shaqaalaha ugu yeeri jiray shaqada ama xilliga cunnada. War yaanan kugu daalin e shaqo aan u bogay oo dhib yar ayay ahayd.

Hal sano iyo afar bilood markii aan [MHS] Alert la socday, ayaa inta calan madow la saaray Ciidanka Badda laga wareejiyay oo lagu wareejiyay I.W.T Co. Waxaa isla markaa na loo sheegay in intayada doonaysa nooliga la bixin doono ilaa Cadan. Sidaa in aan yeelno ayaannu go'aansannay. Dabadeed markab ayaa markii hore **Karachi**⁵ na geeyay, dabadeedna halkaa ayaan Cadan ka sii aadnay⁶.

Intii aannu Basra joognay, ayaa waxaa naga geeriyooday mid ka mid ahaa saaxiibbadaydii aan isku waynayn oo intii uu xanuunsanayay igu aamminay hantidiisii (120 rubiyadood) oo uu i faray in aan ina adeerkii Cadan ugu geeyo⁷. Hase yeeshee intii aanu markabkayagii halkaa

⁵ Pakistan. Xilligaa Hindiya oo badankeeda gumaysigii Ingiriisku haystay ayay ka tirsanayd. –Boodhari

⁶ Maalintii minawaarkii HMS Alert ee Ibraahin la socday salabka laga dhigay (ciidammada laga la wareegay) waxay ahayd 18 Febraayo, 1918. Waxaa lagu wareejiyay Maammulka Dekedaha ee Basra (Basra Ports Authority). Sagaal nin oo malaha Ibraahin ku jiro ayaa doortay in Cadan loo noolyo, in kale oo badanina waxay ku kala wareegeen maraakiib kale. – Boodhari (*cilmibaaris hubin dheeraad ah sugaysa*)

⁷ Ninka Ibraahin saaxibki ahaa ee dhintay magaciisu waxa aan u badinayaa in uu ahaa **Cali Maxammad**. Markii uu xanuunsaday ayaa Isbiltaalka Guud ee Basra la dhigay. Halkaa ayuu ku geeriyooday taariikhdu markii ay ahayd July 18, 1917. Wuxaan tuhunsanahay in uu duumo (malaariya) u dhintay. Tuhunkani waxa uu ku salaysanyaay diiwaankii waagaa ee markabka HMS Alert ayaa dhigaya in maalmahaa baxri badani

gaarin, ayaa waxaa soo fuulay nin sheegtay in uu ninka dhintay walaalki yahay oo hantidiisii in aan ku wareejiyo uu iga doonayo. In kasta oo uusan ahayn ninkii saaxiibkay ka dardaarmay, waxaa ii muuqatay in baxridii ila socotay oo dhammi ay guddoonsheen in aanan haysan qil aad ugu diido. Cadan ayaan ku ogaaday in aanu ina adeerkii la iga la dardaarmay uu isna dhintay. Walaalkii ayaa sheegtay oo gar dacwadeed ii dhigtay, maxaa yeelay farriintii ballanta sideedii uga ma aanan soo bixin. Sida dhaqanka meeshu ahaa, ayaa xabbad rasaas macdan ah oo ka dhigan waaran dacwadeed la ii keenay. Waxaa anna la iga doonayaa in aan inta rasaastaa qaado geeyo saldhigga booliska. Markii aan halkii tegay, ayaa qof na kala dhex galay oo u sharraxay qaaddigii sida xaalka dhabta ahi yahay iyo in aan dacwadda loo gudbin gumeysiga Ingiriiska ee Soomaalida dhexdoodu ka heshiiso. Taa ayaan ku guddoonsannay. Arrinta intii laga xaajoonayay, ayaa la ii sheegay in ninkii saaxiibkaygii dhintay walaalkii ii sheegtay uu dhab ahaan ahaa ina adeerki, isla ninkan i dacwaynayana uu isna ina adeerki yahay. Haddii ninkani igu dacwiyo aniguna waa in aan ina adeerkii oo Cadan agteeda meal **Sheekh** [Sheekh Cismaan?] la yiraahdo degganaa dacwad ku furaa. Haddaba, kan igu dacwinayaa ma doonayn in aan sidaa yeelo. Taa darteed ayuu ina adeerkii isagii u tegay oo ku heshiyeen in ay dhaxalkii kala bartaan.

Wax yar ka dib, ayaan isagana la kulmay ninkii reer Cadcaddo ee Basra labaatanka rubiyadood aan hooyaday ugu soo dhiibay. Wuxaan ka warhelay in aanu sidii yeelin. Wuxaan wayddiistay in uu lacagtaydii ii soo celiyo, waana uu yeelay. Si aad ah ayaan lacatayaa ugu baahnaa marakan.

Intii aan Basra joogay, ayaa waxa aan maqlay meal **Yurub** la yiraahdo oo **Jabuuti** shishadeeda ku taal. Wuxaan maqlay waa meal nolosheedu fiicantahay oo mushahar badan la qaato. Wuxaan goostay in halkaana aan nasiibkayga ku jarrabo. Aniga iyo nin saaxiibkay ahaa ayaa doon yar Berbera u raacnay. Halkaa ayaa saaxiibkay lug kaga dhaawacmay oo uu ka socon waayay. Sidaa awgeed ayaan ku khasbanaaday in aan halkaa la joogo oo meeshii uu aadayaba u qaado. Saddex todobaad ka dib ayuu bogsaday. Halkaa ayaan anigii doon kale ka soo raacay. Saylac ayaan sii maray oo aan maalin joognay, dabadeedna Jabuuti.

Markii aan halkaa imid wax lacag ma aanan wadan, laakiin wax yar ka dib ayaan xoogaa **Faranc** ah ka shaqaystay beden aan aniga iyo saddex wiil oo kale rakaabka maraakiibta uga soo daadgurayn jirnay kuna gayn jirnay. Wixii ka soo baxa waa qaybsan jirnay. Ninka bedenka lehi kala bar ayuu lahaa, inta soo hadhana afartayada kale ayaan ninkiiba tumun (siddeed meelood meal) lahaa. Hase ahaatee waa adkayd in macaammiil la helo. Marar ayaanay saddex beri wax lacag ahi i soo geli jirin oo aan ka maarmi waayay in aan ku-dhawaad dharkaygii oo dhan iibsho, si wax aan cuno u helo. Dabadeed, nasiibkayga gabar Warsangeli ahayd, ayaa iga heshay. Markii ay i aragto aniga oo ay iga jajabantahay ayay si wanaagsan ii soori jirtay oo xataa qaaraan ii ururin jirtay.

xanuunsanayd daawada Quinine-kana shaqaalaha markabka loo qaybshay. Cali Maxammad alaabadiisii, marka laga reebo lacagtii uu Ibraahim kala dardarmaay, waxaa markabka dushiisa lagu xaraashay taariikhdu markii ay ahayd Agoosto 3, 1917. – *Boodhari (cilmibaaris hubin dheeraad ah sugaysa)*

Sidaa iyada oo ah, ayaan waraystay sida Yurub aan ku tegi karo. Waxaa la ii sheegay sida kaliya ee aan halkaa ku tegi karaa in ay tahay in aan markab **callaalkado** [ku dhuunto]⁸. In badan ayaan ka walwalsanaa in aan sidaa falo oo is lahaa tolow ma ku dhacdaa in aad yeesho? Ugu dambayntii, markii aan Jabuuti saddex bilood joogay, ayaan markab askar **creole**⁹ ah siday oo **Shanghai**¹⁰ ka yimidi soo xirtay. Waxaan goostay in aan nasiibkayga ku tijaabiyo.

Markabkii ayaan dhuumasho ku koray oo ka arkooday qoqob yar ah oo ku yiil shawladda sare agteeda. Waa meel kulaykeeda dartii aanay baarayaashu iskuba hawlin. Halkaa ayaan isku qariyay. Waxaa iiga darnaa, waxaa i haysay burunkiito. Sidaa awgeed, si aan qufacayga u qariyo ayaan maryaha afka ka buuxsan jiray. Waa sidii aan filayay e, hulkaygii yaraa cidina ma baarin. Ugu dambayntii, ayaan markabkii buunka garaacay mar koowaad, labaad iyo saddexaad oo sidaa marsadii uga furtay. Dabcan habeenkaa indho isuma geyn oo qufacayga kaliya ayaaba soo jeed iigu filnaa. Markii waagu beryay, ayaan inta u sii adkaysan waayay meeshii aan ku dhuumanayay ka soo baxay. Markaa ayaan ogaaday in ay ugu yaraan 15 nin oo kale ay sidayda oo kale ku soo dhuunteen. Toddoba ka mid ahi Soomaali ayay ahaayeen, inta kalena Carab. Sida intaa oo dhammi meesha ugu soo dhuumatay waxay igu ahayd mucjiso. Qaarkood ariga iyo lo'da ayay ku dhex dhuunteen, in kalena sida ay u muuqatay waxaa wax la waday serenjiga.

Markii **shaixin**¹¹ kii uu subixii naga war helay ayuu caro isla cuncunay. Caradii ayuu nagu la dhacay oo karbaash dhinac naga la raacay. Nasiib wanaag aniga garaaca badankiisu igu ma dhicin oo waa ka badbaaday. Dabadeed ayuu dhammaantayo shaqo adag nagu qabtay. Aniga siddeed saacadood oo xiriir ah, ayaan makhsinka dhuxusha la igu shaqeeyay. Daal ayaan naf la noqday oo aanan intaa kala joojin intii tabartay ahayd marka la cuntaynayo mooyee. Waxaan isku deyay in aan baxrida la saaxiibo, laakiin waa i dafireen.

Habeen aniga oo sadax yar oo shawladda agteeda ah hurda, ayaan roob xoog lehi yimid. Inta kacay ayaan damcay in meel aan ka jirsado aan hoosta ka daydo. Dheelalawgii ayaan salaankii ka duulay oo sadaxa hoose ku dhacay. Intii xoogaa ahayd ayaanan far dhaqaajin oo is iri naftiiba ku daysay. Aad ayaan ugu farxay markii aan ogaaday in aanay xaaladdu sidaa ahayn ee aan wali noolahay. Jugtii habeenkaa dhabarka iga gaadhay ilaa hadda waa igu soo kacdaa.

Markabkii wuxuu sii gurguurtaba **Port-Said**¹² ayuu ku xirtay. Intayadii Soomaalida ahayd waxaan goosannay in aannu ka deganno, annaga oo u qabna in aan Yurub tagnay. Markii aan

⁸ Callaalkad(id): eraygan ma hubo in uu jiro iyo sida uu sax u yahay ee aniga ayuu igu soo dhacay markii aan tarjumada ka fekerayay. Macnaha aan ula jeedaa waa *stowaway* oo ah ku dhex dhuumasho markab si xatooyo ah. Waa isku biirinta erayada *callaal+xadid*. –Boodhari

⁹ Creole waxaa la isku yiraahdaa dadyaw kala duwan oo badankoodu isku tarmay. Tusaale, dadyawga faraha badan ee Afrikaan-Yurubi ama isku jir kale ah ee deggan meelo badan oo ahaan jiray mustacmarado reer Yurub gumaysteen oo ku yaal xeebaha Karibyaanka. Magacu ama eraygu waa macno badanyahay, adeegsigiisuna wax badan ayuu is rogrogaa. Dadka, afka, dhaqanka, iwm, intaba waa loo adeegsadaa. –Boodhari

¹⁰ Shiinaha (China). –Boodhari

¹¹ Serenjiga qaabbilsan shixnadda markabka saaran iyo maammulkeeda (*captain's mate iwm* ayaan loo yaqaan). Ma hubo in uu magacu jiro ama Soomaalidu sidaa u taqaanno ee tarjumada ayaan ila gashay. –Boodhari

¹² Masar (Egypt). –Boodhari

markabka ku dhuumanayay waxaa jeebka iigu jirtay saddex rubiyadood, hase ahaatee, maalin aniga oo dharka mayranaya ayay iga luntay. Sidaa darteed ayaanan marakan wax lacag ah isku furan. Saaxiibbaday, aaya xoogaa lacag watay oo iga yeelay in ay bedenka lagu deganayo iga sii baxshaan. Bedenle ayaan u yeerannay oo kula heshiinnay in uu midkiiba nus-rubiyad xeebta nagu geeyo. Ninkii aya waxa uu nagu yiri madaama aydaan warqado rukhsa ah oo aad kastanka ku gudubtaan haysan waa inaad ku dartaan min hal rubiyad qofkii si uu meel aan nala ka arkayn nooga dusiyo. Sidii ayaan u yeelnay. Mar dambe ayaannu ogaannay in qiimaha caadiga ahi uu ahaa hal gambo oo qura. Kaalinka ayuu nagu simay oo markaa nagu yiri “suga inta aan bedenka xiranayo anigaa meeshii aad ka bixi lahaydeen idin tusaya e.” Ninkii nagu ma soo noqon. Cabbaar ayaan kaalinkii hore iyo gadaal u soconnay annaga oo magaaladii ay nooga muuqato xayndaadka biraha ah ee meesha ku teedsan gadaashiisa. Hal irrid ah ayaa laga galaa, taana nooma furna oo kastanka in aan marno kuma dhacno. Ugu dambayntii ayaannu jidkii kali ahaa ee noo furnaa ku laabannay. Bedenle kale ayaannu u yeerannay oo markabkayagii dib ugu laabannay. Kan dambe wax lacag ah ma siin oo waxaan u sheegnay in uu lacagtii u sheegto saaxiibki.

Mar kale ayuu markabkii furtay oo ka dhaqaajiyay. Badda **Mediterranean**-ka waxaa nagu qabsatay cimilo xun oo ay noo dheerayd in aan ka warqabnay **gujis**yada badan ee baddaa meeraysanaya. Marso yar oo xeebta **Aljeeriya** ku taal ayaannu ku sii xirannay. Halkaa waxa ay ku dayactirayeen markab **torpedo**¹³ la la helay. Askartii creole-ka ahayd ee markabka saarnayd tarabtarab ayay intaa u le'anayeen. Ku dhowaad maalin walba inta markabka meel la joojiyo ayaa mayd biri ku xirantahay laga shubaalinayay¹⁴. Ugu dambayn waxa aannu gaarnay **Mareseilles**¹⁵, halkaa oo aan dhammaantayo kaga¹⁶ degannay.

La soco qaybta 5aad oo iyana ka sii xiiso badan, haddii Alle idmo.

Afeef: Sharraxaadaha aan meelaha qaarkood, sida 6 iyo 7, ka bixiyay in kasta oo la isku hallayn karo haddana waa cilmibaarid dheeraad ah oo aan wali xasilin. Tixraaca aan cuskanayo waa aniga oo raadraac ku sameeyay dhaqadhaqaaqii minawaarka Ibraahin la socday sanad iyo bar ku dhowaadka. Diiwaanka markabkaa ayay ku dhigantahay badanaa wixii dushiisa iyo hareerihiiisa ka dhacayay intaa. Haddii Rabbi qaddaro, marka taxanahani dhammaado ayaan filayaa in aan faahfaahin dheeraad ah raacsho wixii isa soo tara ee aan helo.

Tixraac: *Halkii hore, boggaga 362-70.*

¹³ Bambaano gantaal ah oo biyaha hoostooda la isaga dusiyo ama waayahan casriga ah biyaha dushooda laga soo ridi karo. Minawaarrada khaaska u ah (torpedo boats) iyo gujis(yada (submarines) labaduba waa ganaan hubka noocaan ah. –Boodhari

¹⁴ Bir ama wax kale oo culus ayaa maydka askariga badda ku dhinta lagu xirayaa si aanu u sabbayn ee uu isla markiiba u dego. Waa hab loo aaso ciidanka badda marka aan berri la joogin ama duruufi kallifto in aan maydka la sii sidan karin. Taa macnaheedu ma aha in la iska tuurayo ee maamuuskii ciidan iyo diimeed ee askariga ama baxriga dhintay mudnaa ayaa loo dhammaynayaa inta aan badda lagu sii dayn. Caddaymo ayaa muujinaya in Soomaali aan yarayn sidaa loo aasay waayahaa ay ka dhex shaqayn jireen maraakiibti ciidammada ama kuwii ganacsiga ee reer Yurub. –Boodhari

¹⁵ **Faransa.** –Boodhari

¹⁶

Tajumiddi/ tifatirkii: Boodhari Warsame

Email: bodhari.warsame@gmail.com